

Klóróform á Íslandi

– meira en 100 ára saga

Jón Sigurðsson

svæfingalæknir

Jón Finsen (1826-1885) lauk læknaprófi við Hafnarháskóla 1855. Talið er víst að hann hafi kynnst svæfingum í Kaupmannahöfn og haft með sér klóróform til Íslands. Í Þjóðskjalasafninu eru varðveittar handskrifaðar ársskýrslur frá embættistíð Jóns á Akureyri. Í þeirri fyrstu (1856) getur hann fyrstu svæfingar á Íslandi; „... *anvendte jeg Indaanding af Chloroform før Operationerne, hvilket efter Sigende ikke skal være blevet anvendt tidligere her i Landet.*“

Ekkert bendir til þess að neitt annað svæfingalyf en klóróform hafi verið notað hér á landi á 19. öld. Vilmundur Jónsson landlæknir spurðist fyrir um reynslu lækna af svæfingum í lok 19. aldar. Einn svaraði meðal annars svo: „*Sjúklingurinn var svo svæfður með kloroformi, önnur svæfingarmeðul voru ekki notuð.*“

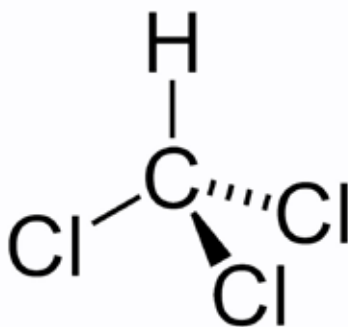
Matthías Einarsson hóf læknánám í Hafnarháskóla 1898-1900 en útskrifaðist frá Læknaskólanum í Reykjavík 1904. Í ársskýrslu Landakotsspítala 1934 skrifaði hann grein um svæfingar og deyfingar fyrstu áratugi aldarinnar en þar stendur: „*Fram yfir aldamótin síðustu var chloroform-*

svæfing og chloretyl-frysting að heita mátti einustu deyfingar-aðferðirnar, er notaðar voru nokkuð að mun.“ Skurðaðgerðum og þar með svæfingum á Íslandi fjölgaði mjög eftir að Landakotsspítalinn tók til starfa 1902. Klóróform var eina svæfingalyfið sem var notað þar fyrstu árin en ætla má að eter hafi verið tekinn í notkun 1906. Í áður nefndri grein Matthíasar stendur: „*Var uppúr því smátt og smátt farið að nota æther til svæfinga hér og frá árunum 1906-1907 má telja að hann hafi verið aðal svæfingalyfið. – Þessi breyting var mjög til bóta. ... Má heita að síðan hafi óblandað chloroform ekki verið notað til svæfinga á Landakotsspítala. En við stuttar svæfingar og vímur hefir verið*

og er oft notuð chloroform-æther-blanda.“ Í þessari grein má segja að Matthías kveðji klóróformið sem svæfingalyf við stærri aðgerðir með því að skrifa: „*Chloroform-svæfing var hættuleg og því miklu vandameiri og eftirköstin fyrir veikluð líffæri, og vanlíðan sjúklingsins eftir svefninn, miklu meiri en eftir æthersvæfingu, ef um langa svæfingu var að ræða.*“ Klóróform var þó áfram notað við styttri aðgerðir og við fæðingar.

Í grein Steingríms Matthíassonar í *Læknablaðinu* 1918 um Narkosis obstetrica stendur: „*Þarf ekki nema fáeina dropa á undan hrið, til að deyfa sársaukann, stundum reyndar meira.*“ Guðmundur Thoroddsen skrifaði svo í *Læknablaðið* 1922: „*Við narc. obst. hefir chloroform verið langmest notað, en ýms önnur svæfingarmeðul hafa líka verið reynd og notuð, einkum aether. Eg hefi reynt hann nokkuð, en ekki getist nærri því eins vel að honum eins og chloroformi. Munurinn er aðallega sá, að aetherinn verkar ekki nærri eins fljótt.*“ Árið 1935 óskaði stjórn Ljósmeðrafélagsins eftir álit Vilmundar landlæknis á mikilli notkun nokkurra ljósmeðra á klóróformi við fæðingar í heimahúsum í Reykjavík. Landlæknir skrifaði meðal annars í álitinu: „*Og hitt er víst, að ef ljósmóðir iðkar slíkar aðgerðir upp á eigið einskæmi og án þess að læknir sé viðstaddur, er það með öllu óheimilt og stórlega vítavert.*“

Landspítalinn tók til starfa í lok árs 1930. Klóróform-eter blanda var smávegis notuð til aðgerða fyrstu árin eftir opnun hans, en hins vegar var klóróform eitt sér í daglegri notkun vegna fæðinga á spítalanum fram til 1951 þegar tríklór-

Klóróform var fyrst framleitt nær samtímis af þremur efnafræðingum, hverjum í sínu landi 1831. Fyrstur til að nýta sér klóróform til svæfinga var Sir James Young Simpson í Edinborg haustið 1847, ári eftir að notkun eters hófst með formlegum hætti.

etýlen kom til sögunnar. Óblandað klóróform hvarf smám saman úr notkun vegna skurðaðgerða á Íslandi á fjórða og fimmta áratug liðinnar aldar, en var þó á einstaka stað notað við stuttar aðgerðir, jafnvel fram yfir 1960. Í viðtali við *Læknablaðið* 2007 sagði Höskuldur Baldursson (cand. med. 1961) frá starfi sínu á Landakoti 1959. Þar kom fram að öll börn og unglingar hefðu verið svæfð með opnum maska. „*Virgrind vafin með grisjum var látin yfir vit sjúklingsins og síðan var hellt á grisjurnar, fyrst klóróformi sem er hraðvirkt en hættulegt svo það var bara notað til að ná sjúklingnum niður. Síðan var svæft*

með eter og það var einfaldlega gert á þann hátt að eternum var dreypt á maskann meðan á aðgerðinni stóð.“ Klóróform var notað við fæðingar í heimahúsum í Reykjavík og víða úti á landsbyggðinni að minnsta kosti fram á sjöunda áratuginn. Lauk þar með rúmlega hundrað ára sögu klóróformsins á Íslandi.

Í bókinni *Svæfingar á Íslandi í 150 ár 1856-2006* (Jón Sigurðsson 2010) má sjá ítarlega heimildaskrá.

Jón Finsen (1826-1885) beitti fyrstur manna svæfingu við skurðaðgerð hér á landi 1856 og notaði til þess klóróform.